

Рецензія

**професора кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
доктора юридичних наук, доцента Тюрі Юлії Іванівни на дисертацію
Онищенка Владислава Вячеславовича на тему: «Нормативно-правове
регулювання здійснення контролю за обробкою персональних даних»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертації та зв'язок її з науковими програмами, планами, темам

Актуальність теми дисертації В.В. Онищенка зумовлена докорінною зміною ролі персональних даних у сучасному правопорядку: із суто технічної категорії відомостей про особу персональні дані перетворилися на фундаментальний об'єкт правової охорони, від ефективності якої безпосередньо залежить реалізація конституційного права на невтручання в особисте життя, гарантованого статтею 32 Конституції України. В умовах суцільної цифровізації публічного та приватного секторів, масштабного обігу інформації та поширення технологій автоматизованого оброблення даних питання контролю за дотриманням законодавства про захист персональних даних набуває значення, що виходить далеко за межі відомчого регулювання і стосується самих основ гарантування особистої автономії людини.

Особливої гостроти проблематика захисту персональних даних набуває в умовах правового режиму воєнного стану. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України істотно підвищила чутливість персональних даних як об'єкта правової охорони: відомості про військовослужбовців, членів їхніх сімей, внутрішньо переміщених осіб, працівників критичної інфраструктури за умов збройного конфлікту перетворюються з інформації приватного характеру на дані, неправомірне

поширення яких здатне становити безпосередню загрозу життю та безпеці конкретних осіб.

Кібератаки на державні реєстри, зокрема масштабна атака на реєстри Міністерства юстиції України, несанкціоноване поширення персональних даних у межах інформаційної війни та ризики транскордонної передачі даних із використанням іноземних серверів створюють якісно нові виклики для системи контролю за обробкою персональних даних, які історично формувалася для мирних умов. За таких обставин традиційна реактивна модель контролю, що передбачає реагування на вже вчинене порушення, виявляється недостатньою, а дисертант обґрунтовано доводить необхідність переходу до превентивної, ризик-орієнтованої моделі гарантування інформаційних прав особи.

Окремо слід відзначити наукову цінність проведеного дисертантом розмежування двох суміжних, однак не тотожних правових категорій – «спеціальних (чутливих) персональних даних» у розумінні статті 7 Закону України «Про захист персональних даних» і «персональних даних, обробка яких становить особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних» у розумінні підзаконного регулювання. Автор переконливо доводить, що ці категорії регулюються актами різної юридичної сили та мають різний змістовий обсяг: якщо перша категорія охоплює вичерпний перелік традиційно чутливих даних (про расове чи етнічне походження, політичні, релігійні переконання, стан здоров'я, статеве життя, біометричні та генетичні дані), то друга є ширшою і охоплює також відомості, ризикованість яких зумовлена не їхньою природою, а можливими наслідками їх оброблення для конкретної особи. Таке розмежування має самостійне теоретичне значення, оскільки виявляє нормативну неузгодженість між законом і підзаконним актом, що потребує усунення шляхом відповідного доповнення профільного Закону, і водночас засвідчує наближення національного регулювання до ризик-орієнтованої логіки, закладеної в пунктах 75–76 преамбули Загального регламенту про захист даних.

Актуальність дослідження посилюється також незавершеністю інституційної реформи системи захисту персональних даних в Україні: тривала підготовка законопроекту про Національну комісію з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації, необхідність ратифікації Модернізованої Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Конвенція 108+) та виконання зобов'язань у межах переговорної рамки вступу України до Європейського Союзу зумовлюють потребу наукового осмислення напрямів реформування контрольного механізму. Дисертація В.В. Онищенко спрямована на комплексне вирішення зазначених проблем, вироблення науково обґрунтованих підходів до вдосконалення законодавства та правозастосовної практики, що свідчить про її значну наукову новизну, практичну цінність і відповідність актуальним потребам розвитку юридичної науки в умовах цифрової трансформації суспільства та воєнного стану.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Рецензування дисертаційного дослідження В.В. Онищенко дає підстави констатувати, що робота має чітку структуру, логічну побудову та ґрунтується на опрацюванні значного масиву нормативно-правових актів, наукових джерел із загальної теорії права, конституційного, адміністративного та інформаційного права, а також спеціальних досліджень, присвячених проблематиці захисту персональних даних і контролю за їх обробкою. Дисертація є комплексним науковим дослідженням, якому притаманний послідовний підхід до розкриття об'єкта і предмета, а також досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань.

Належний рівень наукової обґрунтованості й практичної значущості результатів дослідження, відображених у сформульованих здобувачем наукових положеннях, висновках і рекомендаціях, забезпечено належним методологічним та теоретичним підґрунтям, використанням комплексу наукових методів, адекватних об'єкту, предмету, меті й завданням дисертації. Особливо слід відзначити вдале поєднання формально-юридичного методу

аналізу національного законодавства з порівняльно-правовим методом зіставлення моделей Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та Китайської Народної Республіки, а також із системно-структурним методом, застосованим для побудови авторської причинно-наслідкової моделі неефективності контролю. Заслуговує на схвалення й застосування дисертантом емпіричного методу: систематизований за авторською кодувальною схемою аналіз 167 судових рішень за 2022–2024 роки надає висновкам роботи самостійної доказової ваги.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією у наукових публікаціях, обговоренням на науково-практичних конференціях та інших фахових заходах. Основні положення дисертації відображені у 5 наукових працях, з яких 3 наукові статті опубліковано у фахових виданнях України у сфері права, 1 стаття – у міжнародному науковому виданні (Baltija Publishing, Рига, 2026), а також 1 праця, опублікована у співавторстві, із чітко визначеним особистим внеском здобувача. Одержані результати мають не лише теоретичне значення як система нових наукових положень, що сприяють поглибленню знань у сфері адміністративного та інформаційного права України, а й практичну цінність для вдосконалення чинного законодавства щодо здійснення контролю за обробкою персональних даних.

Проведене В.В. Онищенкою дослідження є результатом його самостійної наукової роботи та становить вдалу спробу визначення напрямів підвищення ефективності контролю за обробкою персональних даних в Україні. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій автора дає підстави стверджувати про належну обґрунтованість результатів дисертації, їх теоретичну та практичну значущість у межах досягнення поставленої мети й завдань, що свідчить про високий науковий рівень роботи, а також про відповідність обсягу та змісту наукових публікацій вимогам чинного законодавства України.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів забезпечується насамперед комплексним характером проведеного дослідження, логічною послідовністю викладу матеріалу, належним рівнем методологічного забезпечення та широкою джерельною базою. Дисертаційне дослідження В.В. Онищенко ґрунтується на системному аналізі положень Конституції України, Закону України «Про захист персональних даних», Кодексу України про адміністративні правопорушення, Загального регламенту про захист даних (GDPR), Конвенції № 108 та Модернізованої Конвенції 108+, практики Європейського суду з прав людини, Суду Європейського Союзу, Конституційного Суду України та Верховного Суду, що дозволило авторові комплексно дослідити проблематику контролю за обробкою персональних даних.

Належний ступінь наукової обґрунтованості результатів дисертації досягнуто завдяки використанню комплексу загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження, зокрема діалектичного, історико-правового, формально-юридичного, системно-структурного, порівняльно-правового та статистичного методів. Їх застосування дозволило дисертанту дослідити правову природу контролю за обробкою персональних даних як особливого виду публічного контролю, визначити його місце в системі адміністративного права, а також сформулювати науково обґрунтовані підходи до вдосконалення законодавства та правозастосовної практики у цій сфері.

Заслужують на позитивну оцінку конкретні наукові результати, одержані дисертантом. Уперше запропоновано п'ятирівневу типологію суб'єктів контролю за обробкою персональних даних (загальний регулятор, секторальні державні регулятори, органи професійного самоврядування, етичні органи саморегулювання, внутрішній самоконтроль володільця), доповнену громадським контролем як наскрізним квазіконтрольним елементом. Обґрунтовано концепцію сферозалежного (секторального)

характеру контролю, доведено концептуальну некоректність кваліфікації судів як «суб'єктів контролю» з пропозицією терміна «суб'єкт судового захисту прав у сфері обробки персональних даних», а також запропоновано трискладовий тест допустимості публікації персональних даних дітей у медіа. Такі положення є теоретично обґрунтованими та підтвердженими емпіричним матеріалом.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що сформульовані у роботі наукові положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого опрацювання проблем контролю за обробкою персональних даних; у правотворчій діяльності – для вдосконалення Закону України «Про захист персональних даних», Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України «Про медіа» та Закону України «Про охорону дитинства» на основі розроблених автором модельних норм; у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних, що підтверджується актами впровадження результатів дослідження в діяльність Дніпропетровської обласної прокуратури та в науково-дослідну й освітню діяльність Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»; в освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Інформаційне право», «Адміністративне право і процес», «Конституційне право».

Оцінюючи зміст дисертації та її завершеність у цілому, слід зазначити, що дисертаційна робота В.В. Онищенка має комплексний, структурований і логічно завершений характер та відповідає вимогам, встановленим нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі «Обробка персональних даних: теоретико-правова характеристика» досліджено поняття, сутність і критерії відмежування персональних даних від суміжних правових категорій, визначено правовий режим спеціальних категорій персональних даних та встановлено співвідношення законодавчого й підзаконного регулювання у цій частині. Такий підхід дозволив авторові сформулювати теоретико-правове підґрунтя для подальшого аналізу контрольного механізму, а також обґрунтувати похідний характер права на захист даних відносно конституційного права на повагу до приватного життя.

У другому розділі «Здійснення контролю за обробкою персональних даних: правореалізація та правозастосування» розкрито поняття, види і форми контролю, охарактеризовано систему суб'єктів контролю за дотриманням законодавства про обробку персональних даних та досліджено відповідальність за порушення такого законодавства. У межах цього розділу дисертантом здійснено ґрунтовний емпіричний аналіз практики застосування статей 188-39 і 188-40 Кодексу України про адміністративні правопорушення та обґрунтовано авторську причинно-наслідкову модель неефективності адміністративної відповідальності.

У третьому розділі «Напрями забезпечення ефективності здійснення контролю за обробкою персональних даних» досліджено практику Європейського суду з прав людини та Суду Європейського Союзу, зарубіжний досвід контролю за обробкою персональних даних, виклики технологій штучного інтелекту, а також визначено організаційні та нормативно-правові напрями забезпечення ефективності контролю в Україні. Дисертантом запропоновано авторський Supervisory Effectiveness Index для порівняльної оцінки моделей контролю, а також розроблено конкретні законопроектні пропозиції.

Зміст дисертації свідчить про послідовне розкриття поставленої наукової проблеми, належну аргументованість сформульованих висновків і рекомендацій, а також про завершеність проведеного дослідження. Робота має

самостійний характер, відзначається науковою новизною, теоретичною значущістю та практичною спрямованістю, що дозволяє оцінити її як завершене дисертаційне дослідження, виконане на належному науковому рівні.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження.

Водночас схвально оцінюючи дисертаційне дослідження В.В. Онищенко, не можна обійти увагою окремі його дискусійні положення.

1. У третьому розділі дисертації, зокрема в підрозділі 3.2, значну увагу приділено історії становлення та розвитку міжнародних інститутів регулювання штучного інтелекту – від ініціативи Інституту інженерів електротехніки та електроніки 2016 року і Монреальської декларації 2017 року через документи Ради Європи та Рекомендацію Організації економічного співробітництва та розвитку до Акта Європейського Союзу про штучний інтелект і Рамкової конвенції Ради Європи. Попри безсумнівну ерудованість автора та повноту відтворення генези цього регуляторного корпусу, докладний історичний огляд подекуди переважає над власне аналізом того, які конкретні повноваження має отримати український наглядовий орган для контролю за системами штучного інтелекту. Дисертації пішло б на користь не викладення історико-описової частини відтворення генези, а поглиблення практично-прикладного виміру дослідження;

2. Дисертант докладно аналізує міжнародні інституційні механізми координації нагляду у сфері штучного інтелекту, однак поза увагою роботи залишилося створення Глобальної мережі органів нагляду за штучним інтелектом (Global Network of AI Supervisory Authorities, GNAIS), заснованої під егідою ЮНЕСКО у 2025 році на виконання Рекомендації щодо етики штучного інтелекту 2021 року, яку дисертант окремо аналізує. Ця мережа є прямим інституційним продовженням уже розглянутого автором нормативного джерела та об'єднує національні наглядові органи для нарощування інституційної спроможності й міжнародної співпраці, а тому

висвітлення перспектив участі в ній України органічно доповнило б запропоновану дисертантом модель реформування контрольного механізму;

3. У підрозділі 1.1 дисертант докладно розкриває поняття та ознаки персональних даних, обґрунтовуючи, що ключовою ознакою є їх здатність прямо або опосередковано ідентифікувати особу. Водночас у роботі недостатньо розкрито питання правового режиму знеособлених (анонімізованих) та псевдонімізованих даних, а також критеріїв, за якими знеособлення слід вважати достатнім для виведення відповідних відомостей зі сфери дії законодавства про захист персональних даних. З огляду на те, що саме анонімізація нерідко пропонується як засіб мінімізації ризиків при обробці даних системами штучного інтелекту, докладніше опрацювання цього питання посилює зв'язок між першим і третім розділами дисертації;

Висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження, виконаного В.В. Онищенко, а мають переважно дискусійний характер і можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових розвідок за обраною тематикою.

Аналіз результатів дисертації дає підстави стверджувати, що робота В.В. Онищенка є самостійною, завершеною науковою працею, у якій запропоновано авторське бачення проблематики контролю за обробкою персональних даних в Україні.

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що дисертація «Нормативно-правове регулювання здійснення контролю за обробкою персональних даних» є завершеним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати та запропоновано вирішення актуального наукового завдання щодо вдосконалення правових засад контролю за обробкою персональних даних. Робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування

рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор – Онищенко Владислав Вячеславович – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

професор кафедри цивільного, господарського
та екологічного права Національного технічного
університету «Дніпровська політехніка»,
доктор юридичних наук, доцент

Ю.І. Тюрня